

Наслідки реалізації правових стратегій у правовому житті сучасного суспільства

У статті досліджуються наслідки реалізації правових стратегій у правовому житті сучасного суспільства; встановлені причинно-наслідкові зв'язки між реалізацією правових стратегій і розвитком права, здійснено розподіл правових стратегій у залежності від рівня об'єктів, на зміну яких вони націлені.

Ключові слова: правові стратегії, джерела права, концепції походження права, глобальні правові стратегії, приватні правові стратегії.

В.Б. Гдичинский
аспирант,
Университет экономики и права «КРОК»

Последствия реализации правовых стратегий в правовой жизни современного общества

В статье исследуются последствия реализации правовых стратегий в правовой жизни современного общества; установлены причинно-следственные связи между реализацией правовых стратегий и развитием права, осуществлено распределение правовых стратегий в зависимости от уровня объектов, на смену которым они нацелены.

Ключевые слова: правовые стратегии, источники права, концепции происхождения права, глобальные правовые стратегии, частные правовые стратегии.

V. Gdychynskyy
Postgraduate Student,
“KROK” University

The Implications of the Implementation of Legal Strategies in the Legal Life of Modern Society

The article examines the consequences of the implementation of legal strategies in the legal life of modern society; the causal relationships between the implementation of legal strategies and the development of law are established, the division of legal strategies depending on the level of objects for which they are aimed are implemented.

Key words: legal strategies, sources of law, concepts of the origin of law, global legal strategies, private legal strategies.

Постановка проблеми

Процес перетворення правової системи українського суспільства, оптимізації

чинного права і гармонізації правореалізаційної практики в умовах постійних економічних, політичних і соціальних

змін може бути успішним лише за умови здійснення державою послідовної, науково обґрунтованої і внутрішньо несуперечливої правової політики, орієнтованої на досягнення правових цілей, значущих для людини, суспільства і держави.

Особливого значення дослідження правових стратегій як джерела розвитку права набуває в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання правових стратегій як джерела розвитку сучасного права належить до числа мало вивчених в теорії права. Зокрема, у дореволюційний період зазначені проблеми досліджували М.М. Коркунов і Г.Ф. Шершеневич. У кінці минулого століття серед дослідників окремі аспекти сутності, змісту та класифікації правових стратегій вивчали О.А. Лукашова, О.В. Міцкевич, В.С. Нерсисянц, І.С. Самощенко.

Серед сучасних вітчизняних дослідників варто згадати роботи В.Д. Бабкіна, В.С. Журавського, О.В. Зайчука, Л.А. Луць, П.О. Недбайла, Ю.М. Оборотова, М.П. Орзіха, Н.М. Пархоменко, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун. Галузева політика сучасної держави в окремих сферах правового регулювання вивчалася К.Ю. Ісмаїловим, Р.Б. Тополевським, Д.Ю. Хорощковською.

Не вирішеними раніше частинами загальної проблеми залишаються наслідки реалізації правових стратегій у правовому житті сучасного суспільства; встановлення причинно-наслідкових зв'язків між реалізацією правових стратегій і розвитком права, здійснення розподілу правових стратегій у залежності від рівня об'єктів, на зміну яких вони націлені.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в тому, щоб, спираючись на наукові напрацювання, через призму власного бачення проблеми, дослідити наслідки реалізації правових стратегій у правовому житті сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття «джерело» є багатозначним і в теорії права використовується в різному контексті. У зв'язку з цим важливо визначити, в якому саме сенсі про правові стратегії можна вести мову як про джерело права і яке місце займають правові стратегії в системі інших джерел сучасного права.

Найчастіше, характеризуючи різні аспекти розуміння джерел права, дослідники акцентують увагу на необхідності розрізняти матеріальні, ідеальні (ідеологічні) і формальні (формально-юридичні) джерела права. Під матеріальними джерелами права розуміють ті матеріальні умови, в яких формується право.

Ідеальні (ідеологічні) джерела розглядаються як духовні фактори, що лежать в основі відтворення права. Коли говорять про джерела права в формальному (формально-юридичному) розумінні, мають на увазі способи, форми зовнішнього вираження, закріплення правових норм.

Поняття «джерело» змістовно може визначатися як «ключ», «те, що дає початок певного процесу», «те, з чого щось виникає, виходить», «що є першопричиною», «умова».

З урахуванням того, які значення поняття джерела в застосуванні до права можна говорити, по-перше, про джерела як про умови появи права, по-друге, як про рушійні сили зміни права, в тому числі його розвитку, по-третє, як про способи організації та існування змісту права.

Говорячи про джерела як умови появи права, слід зазначити, що такі джерела різноманітні. Відображенням саме різноманіття джерел є численні концепції походження права, в межах яких визначальна роль у формуванні права належить тому чи іншому фактору або групі факторів.

Так, наприклад, у межах теологічної (божественної) концепції права (Фома Аквінський) центральне місце відведене Божественній волі, завдяки якій право транслюється на регулювання життєдіяльності людей. Правителю відводиться роль посе-

редника між Богом і людьми, так званого «гладшатая істини».

У межах природно-правової концепції походження права (наприклад, Конфуцій, Аристотель, а пізніше Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббс, Л. Фуллер) право диференціюється на позитивне, волевстановлене і природне, останнє притаманне кожній людині від народження. У природному праві втілена єдність трьох ціннісних складових, таких як справедливість, рівність і свобода. Джерелом походження, а також появи природного права є природа людини.

Прихильники історичної теорії походження права (Ф.К. Савіньї, Г. Пухта) вважають, що право носить об'єктивний і спонтанний характер і процес його створення не підкоряється вільній волі і приписам власного розуму законодавця. Джерелом появи права визнається звичай, в якому втілено народний дух.

Згідно з психологічною концепцією (Л. Петражицький) процес появи права пов'язаний із психічною діяльністю людей. Рушійною силою права виступають правові емоції імперативно-агрибутивного характеру, тобто правові почуття (боргу, обов'язку) і правові переживання. В межах даної концепції право є позитивне (право, встановлене державою) та інтуїтивне (тобто право особистого характеру). Джерелом появи останнього визнається психіка людей.

Представники соціологічної школи права (О. Ерліх, Р. Ієрінга) джерело «живого права» вбачають у правовідносинах, а не текстах кодексів і законів («мертве право»). «Живе право» твориться в суді, в процесі правозастосовчої діяльності.

Проведений аналіз різних концепцій походження права свідчить про те, що саме собою конструювання правових стратегій не є умовою появи права, так само як і умовою його відтворення. Разом із тим характер джерел появи права свідчить про те, що стратегія властива праву за своєю природою.

Коли йдеться про джерела права як рушійні сили його зміни, в тому числі й розвитку, слід звернути увагу на те, що в якості таких сил розглядається як стихійна, так

і цілеспрямована, організована правова практика, зокрема практика стратегічного планування та реалізації правових стратегій.

Успішна реалізація правових стратегій завжди супроводжується зміною правової реальності. Ці переходи можна розуміти діалектично як процеси, що відбуваються стрибками з ускладненнями і протиріччями, але в цілому норми відображають еволюцію існуючого в часі, приклад однолінійності розвитку в контексті соціальних фактів. Зміни, про які йдеться, завжди є істотними: як справедливо зазначає М.А. Мушинський, правові стратегії, коли вони включені в правову систему в якості джерел права політико-ідеологічного характеру, найістотнішим чином впливають на формування практично всіх інших елементів правової системи. Зазначене дає підставу до віднесення правових стратегій до джерел зміни права [2, с. 76].

Правові стратегії як джерело розвитку сучасного права перш за все необхідно розглядати в якості абсолютно об'єктивно існуючого чинника розвитку права, оскільки завжди є необхідним певний актор, що створює стратегію і реалізує її, здійснює переклад можливого на дійсне.

Ми розуміємо, що суб'єкт дає початок новому процесові, здатному вплинути на розвиток права виключно завдяки своїй волі, виходячи з поставленої мети й інтересів. Наскільки його цілі та інтереси пов'язані зі сферою дії сучасного права, настільки ми можемо говорити про реалізовану ним стратегію як про правову. Беручи до уваги дану обставину, ми, по суті, можемо твердити про правову стратегію як про те, що дає початок певного процесу організації правового життя і чинного права правовими способами і засобами внаслідок виникнення у актора правових цілей і правових інтересів, реалізація яких, в поданні самого актора, вимагає зміни правової дійсності. Саме в цьому сенсі правові стратегії виступають як про джерело розвитку права.

Правові стратегії можуть конструюватися в якості базових складових програм, доктрин, концепцій, якщо такі програми,

доктрини і концепції пов'язані з формулюванням довгострокових недеталізованих планів зміни існуючого права й інших компонентів правової системи суспільства. Крім того, правові стратегії можуть конструюватися для того, щоб визначити загальні (недеталізовані) переліки заходів, що забезпечують досягнення цілей, сформульованих у межах вже існуючих правових програм, доктрин і концепцій. Правові стратегії діють у системі з іншими джерелами зміни права. У зв'язку з цим можна стверджувати, що вони як джерело розвитку права впливають на право побічно, з певним ступенем імовірності в силу того, що безпосередньо причинно-наслідковий зв'язок між конструюванням тієї чи іншої стратегії та настанням якісних змін у праві відсутній. Розвиток права є результатом реалізації правових стратегій як однієї з умов, що діють у системі з іншими умовами зміни права. В цьому сенсі необхідно наголосити, що реалізація однієї і тієї ж стратегії в різних умовах здатна призводити або не призводить до істотних якісних змін у праві, причому якісні зміни, якщо вони відбуваються, за своїм змістом можуть бути різними.

Прикладом такої правової стратегії цілком може слугувати правова стратегія створення сприятливих умов для розвитку правової активності громадян, а також громадянського суспільства. Оскільки умови, в межах яких реалізується дана правова стратегія, будучи компонентом комплексної стратегії, можуть принциповим чином не збігатися, оскільки результати реалізації такої стратегії можуть отримувати якісну своєрідність. Так, наприклад, в Україні дана стратегія реалізується в умовах недостатньо досконалої законодавчої бази у сфері розвитку громадянського суспільства, низького ступеня зацікавленості населення в тому, щоб контролювати діяльність державно-владних структур. У країнах Заходу та США стратегія створення сприятливих умов для розвитку суспільства поєднується із зацікавленістю громадян у безпосередній участі в діяльності неурядових організацій, високою долею тощо. Як наслідок, результати

реалізації даної стратегії в Україні і США не збігаються, так само як і не збігається ступінь розвиненості права громадянського суспільства.

Разом із тим, визнаючи, що правові стратегії впливають на право в системі з іншими джерелами його змін, слід враховувати те, що в сучасних умовах їхня значимість, порівняно з іншими джерелами зміни права, зростає. Перш за все це пов'язане з тим, що в сучасному праві в цілому посилюється значимість організації, порівняно із самоорганізацією, а саме право фактично перетворюється на конструктор соціальної реальності.

Правові стратегії можна розділити залежно від рівня об'єктів на зміну яких вони націлені, на глобальні і приватні. Глобальні правові стратегії мають всеосяжний, загальний характер, вони націлені на те, щоб надати визначального впливу на розвиток правової системи в цілому. Як приклад глобальної правової стратегії можна розглядати стратегію інтеграції правової системи держави у світовий правовий простір.

Приватні правові стратегії мають більш вузьку спрямованість, їхня реалізація націлена на розвиток окремих сегментів правової системи. Наприклад, приватною є будь-яка стратегія правотворчості.

Важливо порушити питання про джерела права як способи організації та існування змісту права. Формальні джерела права (джерела-форми) – це способи дії, які носять організуючий характер. Це форми здійснення права, визнані в конкретній правовій системі, в межах дії права в тій чи іншій формі.

До таких джерел, які також нерідко називають формами права, найчастіше відносять нормативні правові акти, нормативні правові договори, юридичні прецеденти, правові звичаї, правові доктрини, релігійні тексти. Однак як нетипові джерела права нерідко розглядають і інші форми існування змісту права.

Будучи способами організації та існування змісту права, розглянуті джерела нерідко є способами офіційного юридичного закріплення правових стратегій. Перелік

джерел, що оформляють зміст правових стратегій, не є універсальним і визначається особливостями конкретної правової системи суспільства. Якщо говорити про сучасний стан українського права, то це перш за все документальні джерела.

У державному праві це різні види нормативних правових актів. Наприклад, з метою забезпечення національної безпеки у сфері державної і громадської безпеки сформульовані правові стратегії, пов'язані з удосконаленням нормативного правового регулювання щодо попередження та боротьби зі злочинністю, корупцією, тероризмом тощо. Ці стратегії знайшли своє вираження і юридичне закріплення в рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [5].

Висновки

Узагальнюючи викладене, сформулюємо наступні висновки:

- правові стратегії належать до джерел зміни права, при цьому цільова спрямованість цих стратегій і характер змін,

обумовлених їхньою реалізацією, дають підстави розглядати їх саме як джерела розвитку права;

- правові стратегії є змістовними джерелами права, мають ідейний характер і нерозривно пов'язані з іншими джерелами такого ж роду;

- безпосередньо причинно-наслідковий зв'язок між реалізацією правових стратегій і розвитком права відсутній. Конструюванням і здійсненням правових стратегій створюються ідейні та організаційні передумови для розвитку права, які реалізуються з більшим чи меншим ступенем вірогідності в залежності від того, які ще джерела зміни права діють і які фактори того середовища, в якій право існує;

- в залежності від рівня об'єктів, на зміну яких націлені правові стратегії, їх можна розділити на глобальні і приватні;

- джерела права у формальному сенсі є способами існування правових стратегій. При цьому закріплення правових стратегій в офіційно визнаних державою формальних джерелах підвищує ефективність реалізації цих стратегій, а, значить, робить їхній вплив на розвиток права більш істотним за інших рівних умов.

Література

1. Ісмайлов К.Ю. Правова природа постанов і роз'яснень Пленуму Верховного Суду України як джерел права. – Київ, 2011. – Наше право, №1. – С. 5-12.
2. Мушинський М.А. Проблеми діагностики правотворчих дефектів. – Иркутськ, фонд «Право і демократія». – 2009. – С.116.
3. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. – К.: Юридична думка, 2008. – С. 336.
4. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. – Вид. 6-те, зі змінами. – Київ: Аттіка, 2011. – С. 268.
5. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
6. Тополевський Р.Б. Системні зв'язки юридичних джерел права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2004.
7. Хорошківська Ю.Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2006.